מנורת המאור — הלכות התעניות

הלכות התעניות

כל התעניות שבשנה, חוץ מתשעה באב, נקראין תענית יחיד. ואין קוראין תענית צבור אלא ט' באב בלבד, דאמ' רב אין תענית צבור בבבל אלא בתשעה באב בלבד. והתעניות שמתענין בשנה, חוץ מט' באב ויום הכפורים, וחוץ מן התעניות שמתענין על צרה שלא תבא על הצבור, נקראין תענית צבור. והם ארבעה. שלשה מן הפסוק, והוא צום רביעי, והוא י"ז בתמוז, ונקרא רביעי מפני שהוא בחדש הרביעי. וצום השביעי, והוא בג' בתשרי, והוא הנקרא צום גדליה. ולמה נקרא צום השביעי, שהוא בחדש השביעי. וצום העשירי, והוא עשרה בטבת, ונקרא צום העשירי מפני שהוא בחדש העשירי. והרביעי, והוא צום אסתר, אינו מן המקרא, אלא רבנן בתראי תקנוהו.

ודין ארבעת הצומות האלו בתענית ובתפלות שוה, ואין ביניהם חילוק אלא בענין הפיוט בלבד שאומרים בכל תענית ותענית מהן, פיוט בפני עצמו הראוי ליום, מעין המאורע. והואיל ונקראו ארבעת הצומות האלו תעניות יחיד, צריך אדם לקבלן על עצמו מבעוד יום בתפלת המנחה, דתניא אמ' רב חסדא כל תענית שלא קבלו מאתמול אינו תענית. אימתי מקבלו, רב אמ' במנחה, כשיגיע זמן המנחה יאמר, הריני בתענית למחר, ושמואל אמר בתפלת המנחה יאמר בשומע תפלה, הריני בתענית יחיד למחר, יהי רצון שתקבלנו באהבה.

ולפי' נהגו להכריז ש"צ ביום השבת שהתענית חל להיות באותו שבוע הבאה אחריו. ואומר, אחינו ישראל שמעו, צום פלוני ביום פלוני, יהפוך אותו הב"ה לששון ולשמחה, כמו שהבטיחנו בנחמות, ונאמר אמן. כדי שיקבלוהו הקהל עליהם קודם שיחול, לפי שאין רובם בקיאים לקבל אותו עליהם מבעוד יום בתפלת המנחה, כמו שאמרתי.

ומותר לאכול עד שיעלה עמוד השחר, שאין מפסיקין מבעוד יום אלא בט' באב ויום הכפורים בלבד. בד"א אם לא פסק סעודתו, אלא אם היה יושב ואוכל, יכול לאכול עד שיעלה עמוד השחר, אבל גמר סעודתו, או אפי' לא גמר אלא שישן בתוך הסעודה, אסור לאכול עוד. כך פסק הראב"ד זצ"ל, אבל הר' יצחק אלפאסי ז"ל פסק, והסכים עמו הרא"ש ז"ל, שאפי' גמר סעודתו, כל זמן שלא ישן מותר לאכול, ואם ישן בתוך הסעודה מותר עד שיגמור וישן אחר כך, ודוקא שנת קבע, אבל מתנמנם מותר. ואם התנה לאכול כל הלילה, הכל לפי תנאו, אפי' גמר וישן, יש אומ' שאין צריך תנאי לשתיה, ומסתמא דעתו של אדם לשתות אחר השינה, כיון שדרך כל אדם להיות צמא כאלו התנה. אבל אם התנה לאכול או לשתות כל הלילה, יכול לאכול ולשתות כל הלילה, עד שיעלה עמוד השחר.

תיקון התפלות. מתפללין כשאר ימות השבוע. ויחיד אומר עננו בשומע תפלה, ושליח צבור אומרו בין גואל לרופא, ואומרים אותו בערבית ובשחרית ובמנחה. וכשיגיע שליח צבור לסלח לנו אבינו כי חטאנו, אומר מחוללנו מלכנו על ידי רחמיך הרבים, ואומר סלח לנו אבינו כי ברוב אולתנו שגינו. ואומר פזמונים ופיוטים ווידוים הראויים ליום מעין המאורע. ומשלים שליח צבור התפלה, ואומר תחנונים כמו בשני ובחמישי, ונופלין על פניהם. ואומר ש"צ תחנה מיושב. ואומר אם עונינו ענו בנו, ה' עשה למען שמך, אבינו מלכנו אבינו אתה וכו'. ואומר קדיש עד למעלה. ואח"כ אומר אל ארך אפים וכו'. ומוציא ש"צ ספר תורה, וקורא בו כהן ולוי וישראל, בפרשת כי תשא, מן ויחל משה. ואומר אשרי, למנצח מזמור לדוד, ובא לציון, וסדר קדושה, יהללו את שם ה'. ומחזיר את ספר תורה להיכל, ואומר קדיש תתקבל, ובמקום תפלה אומר לדוד מזמור הראוי ליום, כמו שכתבתי למעלה.

תפלת המנחה, אומר שליח צבור אשרי וקדיש עד למעלה, ואומר אל ארך אפים מלא רחמים וכו'. ומוציא ספר תורה וקורין בו ג' גברי, כהן ולוי וישראל, בפרשת שקרא שחרית. ואומר ש"צ יהללו את שם ה' כי נשגב שמו לבדו וכו'. וחוזר ספר תורה למקומו. ואומר קדיש עד למעלה. ומתפללין י"ח. ואומר עננו אבינו, יחיד בשומע תפלה וש"צ בין גואל לרופא, כמו בשחרית. וחוזר ש"צ את התפלה ואומר בסלח לנו אבינו כי חטאנו, סלח לנו אבינו כי ברוב אולתנו שגינו, כמו בשחרית. ואומר וידוי וברכת כהנים בשים שלום, ואין חוששין משום שכרות, הואיל וכהנים שרויים בתענית. ויש חסידים שנוהגין לומר בתפלת המנחה ביום התענית, לאחר שמסיימין את תפלתם, קודם שעוקרין רגליהם, רבון העולמים, גלוי וידוע לפניך, שבזמן שבית המקדש קיים, אם אדם היה חוטא, היה מקריב קרבן, ולא היו מקריבין ממנו כי אם חלבו ודמו, ואתה ברחמיך הרבים תכפר. ועתה בעונותינו חרב מקדש, ואין לנו לא כהן ולא קרבן שיכפר בעדנו, יהי רצון מלפניך שיהא חלבי ודמי שנתמעט היום בתענית כחלב המונח לפניך על המזבח ותרצני. ואחר כך נופלים על פניהם ואו' תחנה וקדיש יהא שלמא.